

กระบวนการเรียนรู้การออกแบบและผลิตผ้าไหม มัดหมี่ทอมือ หมู่บ้านท่องเที่ยวไหม จังหวัดบุรีรัมย์

บทความวิจัย

สมบัติ ประจักษ์คนต์

วันที่รับบทความ:

18 ธันวาคม 2562

วันแก้ไขบทความ:

27 มีนาคม 2563

วันที่ตอบรับบทความ:

28 มีนาคม 2563

คณะเทคโนโลยีอุตสาหกรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์ อำเภอเมือง จังหวัดบุรีรัมย์ 31000
ผู้เขียนหลัก อีเมล: sombat.pj@bru.ac.th

บทคัดย่อ

จังหวัดบุรีรัมย์เป็นแหล่งที่มีภูมิปัญญาการปลูกหม่อนเลี้ยงไหม และผลิตผ้าไหมมัดหมี่ทอมือที่มีคุณภาพ แต่เนื่องจากผู้ประกอบการที่มีความต้องการที่หลากหลาย ชุมชนจึงต้องเร่งพัฒนา ลวดลาย สี สัน และเนื้อผ้า งานวิจัยนี้จึงเป็นการถ่ายทอดองค์ความรู้ด้านเทคนิคการออกแบบ ลายมัดหมี่จากแม่ลาย ร่วมกับการออกแบบสีโดยการผสมสีด้วยสายตาและการเปลี่ยน ค่าน้ำหนักด้วยเส้นด้ายยืนสีกลาง โดยกลุ่มเป้าหมายคือ หมู่บ้านท่องเที่ยวไหม จังหวัดบุรีรัมย์ 5 กลุ่ม จำนวน 30 คน โดยใช้กระบวนการอบรมเชิงปฏิบัติการเพื่อถ่ายทอดความรู้และทักษะ การผลิตผ้าไหม ซึ่งพบว่าทุกกลุ่มสามารถนำองค์ความรู้ไปใช้ร่วมกับภูมิปัญญาดั้งเดิม เพื่อการผลิตผ้าไหมมัดหมี่ ทำให้ได้ผ้าไหมมัดหมี่ต้นแบบที่มีความหลากหลายจากเดิมจำนวน 40 ผืน เมื่อชุมชนผลิตเพื่อจำหน่ายพบว่า ความหลากหลายด้านสี สัน และความแปลกใหม่ ทันสมัยของลวดลาย ส่งผลต่อการตัดสินใจซื้อของผู้บริโภค และหมู่บ้านท่องเที่ยวไหมยังคง ผลิตผ้าไหมมัดหมี่ต้นแบบเพื่อจำหน่าย อีกทั้งยังคงประยุกต์เทคนิคการออกแบบเพื่อผลิต ผ้าไหมที่มีลวดลายและสี สันใหม่อย่างต่อเนื่อง

คำสำคัญ:

จังหวัดบุรีรัมย์
หมู่บ้านท่องเที่ยวไหม
ผ้าไหม
มัดหมี่
ลวดลาย

Received:

18 December 2019

Received in revised form:

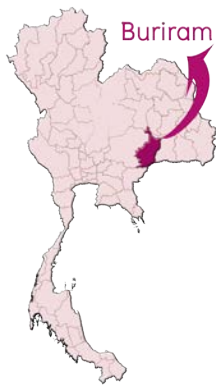
27 March 2020

Accepted:

28 March 2020

Faculty of Industrial Technology, Buriram Rajabhat University, Muang District, Buriram Province, 31000 Thailand

***Corresponding author's E-mail: sombat.pj@bru.ac.th**

Abstract

Buriram Province is a hub for sericulture wisdom, and is recognized for Mudmee silk quality products. Considering the consumers' diverse needs, the community is urged to develop their hand-woven Ikat or Mudmee silk products to meet the demands, which involve seeking preferred motifs, colours and fabrics. This project provides knowledge on Mudmee motif design techniques and colour design by optical estimation and changing the hue by neutral-warp threads. A target group of 30 weavers from 5 silk tourist villages were selected for training, which was provided in the form of workshop. The results showed that all groups were able to integrate newly acquired knowledge with the local wisdom and produced 40 prototypes. Through marketing process, it is noted that the customer's purchase is influenced by colour variation and novelty, and trendy patterns. In conclusion, the village sustains the knowledge and continues improving their products.

Keywords:

Buriram province,
Silk tourist village,
Silk,
Mudmee,
Motif

บทนำ

จังหวัดบุรีรัมย์อยู่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย เป็นแหล่งภูมิปัญญาการปลูกหม่อนเลี้ยงไหมเพื่อผลิตเป็นผ้าไหมทอมือที่มีคุณภาพมีชื่อเสียงเป็นที่รู้จัก ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2558 รัฐบาลไทยได้ดำเนินการพัฒนาหมู่บ้านท่องเที่ยวไหมจำนวน 6 แห่ง ได้แก่ ชุมชนบ้านโคกเมือง อำเภอประโคนชัย ชุมชนบ้านหัวสะพาน อำเภอพุทไธสง ชุมชนสายยาว อำเภอเมือง ชุมชนหนองตาไก่ อำเภอนางรอง ชุมชนบ้านสวนนอก อำเภอห้วยราช และชุมชนบ้านนาโพธิ์ อำเภอนาโพธิ์ และในปี พ.ศ. 2561 ได้ขยายไปสู่ 98 หมู่บ้าน ใน 23 อำเภอของจังหวัดบุรีรัมย์ตามโครงการชุมชนท่องเที่ยว OTOP นวัตวิถี เพื่อขับเคลื่อนเศรษฐกิจฐานรากที่เชื่อมโยงกับการท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมชม และการท่องเที่ยวเชิงกีฬาของจังหวัดบุรีรัมย์ ซึ่งการเตรียมการเพื่อรองรับการขยายตัวด้านการท่องเที่ยว คือการพัฒนาสินค้าหัตถกรรมผลิตผลทางวัฒนธรรมท้องถิ่นประเภทของที่ระลึก โดยผ้าไหมทอมือเป็นสินค้าหลักที่กลุ่มผู้ผลิตในชุมชนขึ้นทะเบียนสินค้า OTOP จังหวัดบุรีรัมย์ ซึ่งมีมากกว่า 200 รายการ และผลิตภัณฑ์ที่โดดเด่นคือผ้าไหมมัดหมี่ทอมือ

ผ้าไหมมัดหมี่ทอมือในจังหวัดบุรีรัมย์เป็นสินค้าทางวัฒนธรรมที่สำคัญ และต้องมีการพัฒนาอย่างเร่งด่วน เพราะงานวิจัยหลายชิ้นระบุว่า ความหลากหลายด้านสีล้นและลวดลายของผ้าส่งผลต่อการตัดสินใจซื้อของผู้บริโภคอย่างมีนัยยะสำคัญ แต่เนื่องจากผู้ผลิตส่วนใหญ่ในชนบทเป็นผู้สูงอายุที่อาศัยประกอบอาชีพและตามความเคยชินในการผลิตและการเลือกเจดสีเส้นไหมของเส้นด้ายพุ่งและยีน ทำให้ผ้าไหมมีสีซ้ำ ๆ ไม่มีความหลากหลายตามความต้องการของผู้บริโภคในปัจจุบัน

สถานการณ์ที่เป็นอยู่เดิม

การผลิตผ้าไหมมัดหมี่ในชุมชนต่าง ๆ ของจังหวัดบุรีรัมย์ยังคงมีลวดลายและสีล้นแบบดั้งเดิม ส่วนใหญ่เป็นการผลิตโดยใช้ต้นแบบจากผ้าฝืนเดิมที่เคยผลิต ความพึงพอใจของผู้ผลิตเป็นหลักหรือผลิตตามภาพถ่ายฝืนผ้าตามความต้องการของลูกค้าของชุมชนหมู่บ้านท่องเที่ยวไหม หรือจากการรับรู้ ประสบการณ์เมื่อนำผลิตภัณฑ์ไปจำหน่ายในงานออกร้านระดับประเทศ ซึ่งเป็นการผลิตโดยการเลียนแบบหรือประยุกต์แบบ ทำให้ผ้าไหมมัดหมี่ไม่มีลวดลายใหม่และมีสีล้นไม่แตกต่างจากเดิม การผลิต

ผ้าไหมมัดหมี่นิยมใช้เส้นด้ายยีนเป็นสีด้าทอขัดกับเส้นด้ายพุ่งที่มักย้อมสีเข้ม หรือใช้สีเส้นด้ายยีนเป็นสีเดียวกันกับสีพื้นหลัง และการใช้สีย้อมปริมาณมากทำให้สีเข้มมีสีที่ดูจืด และเกิดปัญหาสีตก

ผู้วิจัยและสำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัดบุรีรัมย์คัดเลือกกลุ่มเป้าหมายจากหมู่บ้านท่องเที่ยวไหมมา 5 กลุ่ม และผลิตภัณฑ์ผ้าไหมมัดหมี่ของแต่ละกลุ่ม ดังภาพที่ 1 ซึ่งแต่ละกลุ่มมีองค์ความรู้ด้านการออกแบบลวดลาย และด้านการออกแบบสีล้น ดังนี้

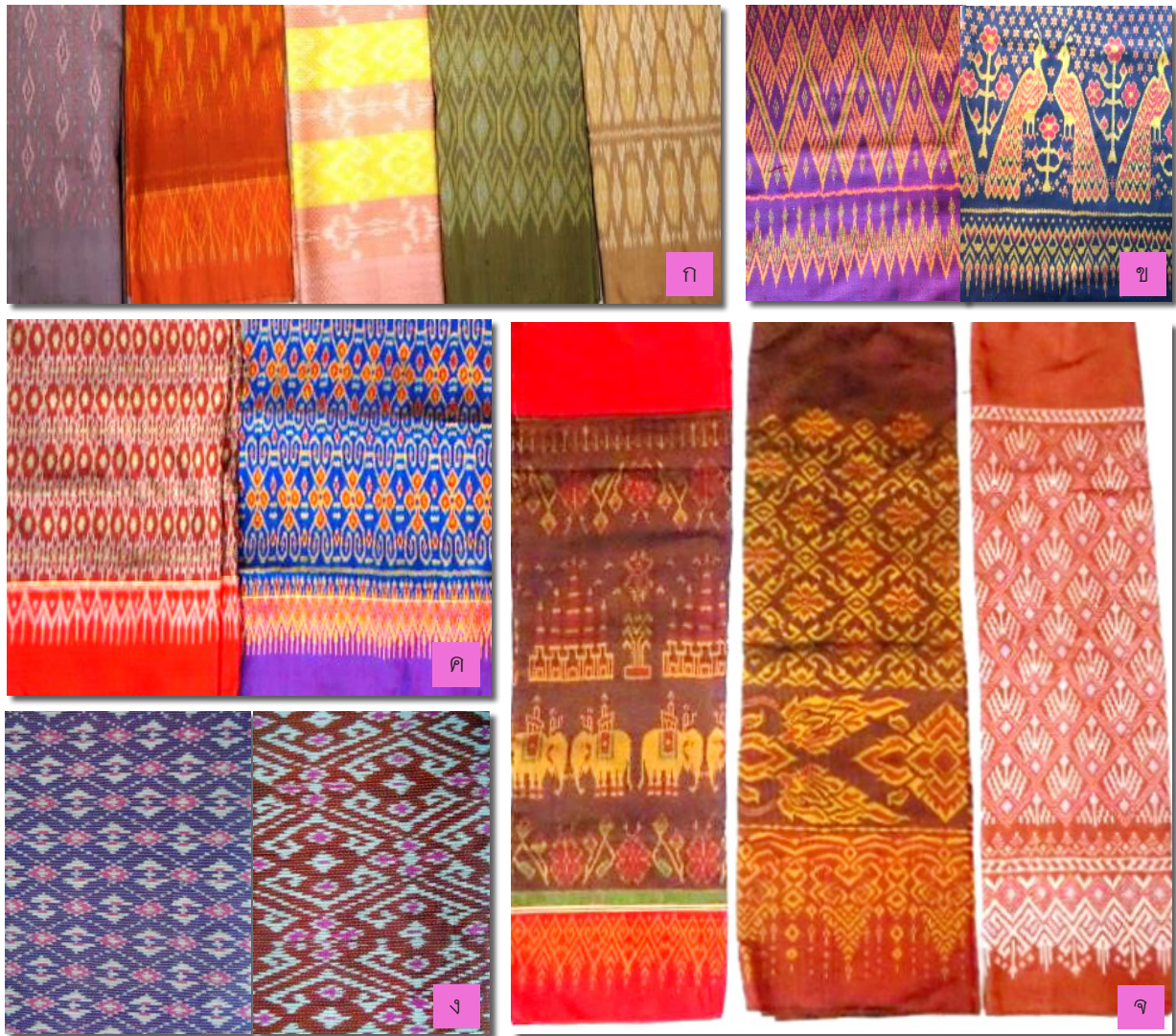
1) **กลุ่มทอผ้าไหมบ้านตาลอง อำเภอสตึก** ผลิตผ้าจากลายของผ้าไหมมัดหมี่เดิมในชุมชนและมีการสร้างสรรค์ลายใหม่โดยนักวิจัยภายนอกชุมชน แต่ไม่ได้รับการพัฒนาการออกแบบลวดลายด้วยตนเอง และใช้สีธรรมชาติในการผลิต ทำให้มีข้อจำกัดในการย้อมสี และใช้สีได้ไม่เกิน 3 สีในผ้าฝืนเดียวกัน

2) **กลุ่มทอผ้าไหมชุมชนสายยาว อำเภอมือง** ผลิตผ้าจากลายของผ้าไหมมัดหมี่เดิมในชุมชนและมีการสร้างสรรค์ลายใหม่โดยนักวิจัยภายนอกชุมชน สมาชิกส่วนหนึ่งได้รับการพัฒนาการออกแบบลวดลายด้วยตนเองจากโครงการของสำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัดบุรีรัมย์ และใช้สีเคมี ผลิตซ้ำตามสีล้นของผ้าไหมมัดหมี่ในชุมชน นิยมใช้เส้นด้ายยีนสีด้า

3) **กลุ่มทอผ้าไหมบ้านโคกเมือง อำเภอประโคนชัย** ผลิตผ้าจากลายของผ้าไหมมัดหมี่เดิมในชุมชนและมีการสร้างสรรค์ลายใหม่โดยนักวิจัยภายนอกชุมชน แต่ไม่ได้รับการพัฒนาการออกแบบลวดลายด้วยตนเอง และใช้สีเคมี ผลิตซ้ำตามสีล้นของผ้าไหมมัดหมี่ในชุมชน นิยมใช้เส้นด้ายยีนสีด้า

4) **ศูนย์หัตถกรรมพื้นบ้านอำเภอนาโพธิ์ อำเภอนาโพธิ์** ผลิตผ้าจากลายของผ้าไหมมัดหมี่เดิมในชุมชนและมีการสร้างสรรค์ลายใหม่โดยนักวิจัยภายนอกชุมชน แต่ไม่ได้รับการพัฒนาการออกแบบลวดลายด้วยตนเอง และใช้สีเคมีเป็นส่วนใหญ่ สามารถย้อมสีธรรมชาติได้ แต่ไม่เป็นที่นิยม เนื่องจากการติดของสีไม่ติดนัก ผลิตซ้ำตามสีล้นของผ้าไหมมัดหมี่ในชุมชน นิยมใช้เส้นด้ายยีนเป็นสีด้า สีเทา หรือสีอื่นที่เป็นสีเดียวกันกับสีพื้น หรือสีใกล้เคียงกับสีพื้น

5) **กลุ่มทอผ้าไหมบ้านหัวสะพาน อำเภอพุทไธสง** ผลิตผ้าจากลายของผ้าไหมมัดหมี่เดิมในชุมชนและมีการสร้างสรรค์ลายใหม่โดยนักวิจัยภายนอกชุมชน สมาชิกส่วนหนึ่งได้รับการพัฒนาการออกแบบลวดลายด้วยตนเองจากโครงการของสำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัดบุรีรัมย์ และใช้สีเคมี ผลิตซ้ำตามสีล้นของผ้าไหมมัดหมี่ในชุมชน นิยมใช้เส้นด้ายยีนเป็นสีด้า ส่วนใหญ่ผลิตผ้าไหมผ้าชิ้นดินแดง

ภาพที่ 1

ผลิตภัณฑ์ผ้าไหมมัดหมี่ของแต่ละกลุ่มผู้ผลิต ก) กลุ่มทอผ้าไหมบ้านตาลอง อำเภอสตึก ข) กลุ่มทอผ้าไหมชุมชนสายยาว อำเภอเมือง ค) กลุ่มทอผ้าไหมบ้านโคกเมือง อำเภอประโคนชัย ง) ศูนย์หัตถกรรมพื้นบ้านอำเภอนาโพธิ์ อำเภอนาโพธิ์ จ) กลุ่มทอผ้าไหมบ้านหัวสะพาน อำเภอพุทไธสง

กระบวนการที่ใช้ในการเปลี่ยนแปลงและการยอมรับของชุมชนเป้าหมาย

การถ่ายทอดเทคนิคการออกแบบผลงานสีทางสายตาในผ้าไหมมัดหมี่ สินค้าทางวัฒนธรรมเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวในหมู่บ้านท่องเที่ยวไหม จังหวัดบุรีรัมย์ เป็นกิจกรรมส่งเสริมและสนับสนุนการวิจัย “การจัดการความรู้การวิจัยเพื่อการใช้

ประโยชน์เชิงชุมชน สังคม” ภายใต้โครงการจัดการความรู้การวิจัยเพื่อการใช้ประโยชน์ ประจำปี 2562 โดยมีรายละเอียดดังนี้

การออกแบบลายมัดหมี่

การวิเคราะห์ผลิตภัณฑ์ผ้าไหมมัดหมี่ของกลุ่มเป้าหมายและการออกแบบต้องเน้นย้ำถึงแนวทางการผลิตผ้าไหมมัดหมี่ซึ่งต้องดำเนินการทั้งแนวอนุรักษ์ผ้าดั้งเดิม และแนวทาง

สร้างสรรค์ควบคู่กันเพื่อเป็นการสืบสาน รักษาและต่อยอด ภูมิปัญญา โดยมีการจัดการองค์ความรู้จากงานวิจัย วิเคราะห์ สังเคราะห์ข้อมูล จากงานวิจัยเรื่องการออกแบบผ้าไหมมัดหมี่ ด้วยเทคนิคการผสมสีด้วยสายตา และการออกแบบเปลี่ยน ค่าน้ำหนักสีด้วยเส้นด้ายยืนสีกลาง การอบรมเชิงปฏิบัติการใช้ กระบวนการออกแบบลายจากเทคนิคแม่ลาย ทำให้ผู้เข้าอบรมมี กระบวนการคิดผ่านการมองเห็นภาพแม่ลายและสามารถทดลอง วางลายเป็นรูปแบบต่าง ๆ จึงทำให้ทุกคนที่เข้าอบรมสามารถ สร้างลายได้ด้วยตนเองในเวลาจำกัด สามารถออกแบบและสร้าง ลายมัดหมี่ที่สามารถนำไปผลิตได้จริง

หลักสูตรและคู่มือสำหรับการอบรมเชิงปฏิบัติการ (ภาพที่ 2) มีหัวข้อต่าง ๆ ดังนี้ 1) รูปแบบผ้ามัดหมี่ 2) โครงสร้าง การวางลายของผ้ามัดหมี่ 3) รูปแบบของลวดลายพื้นฐาน 4) การ ออกแบบลวดลาย 5) การก่อรูปของลายมัดหมี่ 6) เทคนิคการ ออกแบบลายมัดหมี่จากแม่ลาย 7) การกำหนดขนาดของลาย การนับลำ และ 8) การวางลายให้สัมพันธ์กับความกว้างของ หน้าผ้า

การอบรมเชิงปฏิบัติการ

การจัดกิจกรรมการอบรมเชิงปฏิบัติการ เรื่อง “การ ออกแบบลายมัดหมี่จากแม่ลายและการออกแบบสีด้วยเทคนิค

ผสมสีทางสายตาและเทคนิคการเปลี่ยนค่าน้ำหนักสี” ระยะเวลา อบรม 1 วัน ณ มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์ มีกลุ่มเป้าหมาย เข้าร่วมอบรม จำนวน 30 คน โดยมีรายละเอียด ดังนี้

1) **การออกแบบลวดลาย** เป็นการสร้างสรรค์ลายมัดหมี่ ลายใหม่ โดยให้ชุมชนเป็นผู้ออกแบบด้วยตนเอง โดยใช้เทคนิค การออกแบบลายจากแม่ลาย (ภาพที่ 3) จัดรูปแบบและจัดทิศทาง ของลายเพื่อสร้างลายใหม่ (ภาพที่ 4) สามารถออกแบบลาย จากเทคนิคแม่ลายได้คนละไม่น้อยกว่า 4 ลาย รวม 120 ลาย (ภาพที่ 5 และ 6) สำหรับจัดทำแบบเพื่อการมัดหมี่

2) **การออกแบบสีสัน** เป็นการออกแบบสีสันของเส้นด้าย พุ่งและเส้นด้ายยืนที่ใช้เทคนิคออกแบบสีด้วยเทคนิคผสมสีทาง สายตาและเทคนิคการเปลี่ยนค่าน้ำหนักสีผ้าไหมมัดหมี่ด้วย เส้นด้ายยืนสีกลางแก่กลุ่มผู้ผลิต (ภาพที่ 7) การใช้ตัวอย่างผ้าไหม มัดหมี่ประกอบการอธิบายทำให้ผู้เข้าอบรมเห็นตัวอย่างจากของ จริงทำให้เกิดความเข้าใจ และเห็นประโยชน์ของการผลิตด้วย เทคนิคดังกล่าวว่า สามารถสร้างความหลากหลายด้านสีสันให้ เกิดขึ้นกับผืนผ้าด้วยกระบวนการแยกเส้นด้ายพุ่งที่มัดหมี่เป็น 2 ชุดแล้วนำไปทอซัดกับเส้นด้ายยืนต่างสีกัน จากนั้นกำหนดสีที่ ต้องการใช้ในแต่ละแบบลายที่ได้รวมจำนวน 40 แบบ

กลุ่มผู้ผลิตนำแบบลายมัดหมี่ที่ออกแบบตามการออกแบบ สีแบบผสมสีทางสายตาด้วยการใช้เส้นยืนต่างสีกัน และการ เปลี่ยนค่าน้ำหนักสีด้วยเส้นด้ายยืนสีกลางมากำหนดเป็นแบบเพื่อ

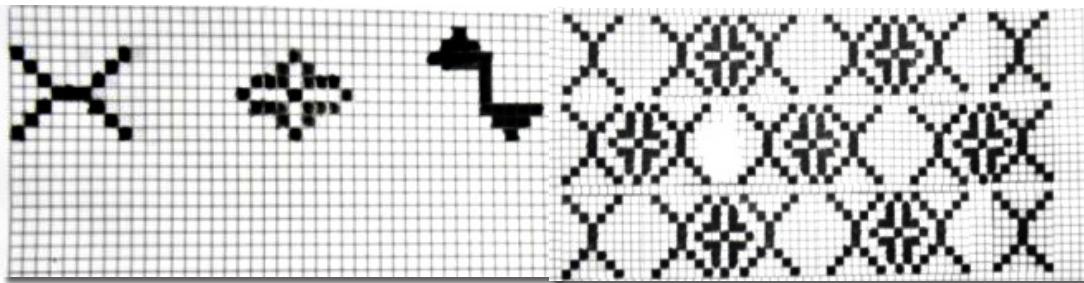

ภาพที่ 2

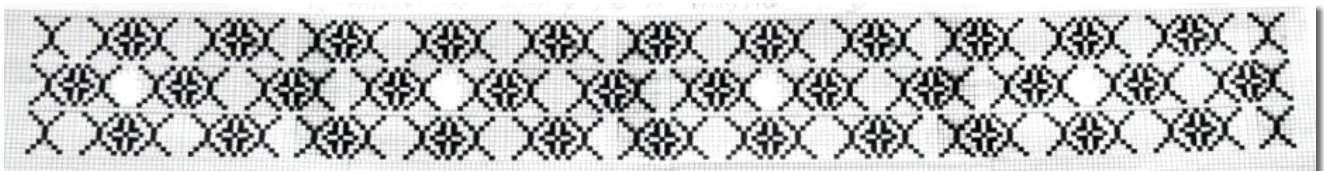
ภาพคู่มือประกอบการอบรม

ภาพที่ 3 กระบวนการค้นหาแม่ลายจากลายผ้าไหมมัดหมี่เพื่อสร้างลายใหม่

ภาพที่ 4 ลายใหม่จากการออกแบบ

ภาพที่ 5 กระบวนการวางลายมัดหมี่ให้สัมพันธ์กับความกว้างของหน้าผ้า

แยกด้ายไหมพุ่งเป็น 2 ชุดเพื่อการผลิต ดังนี้

2.1) กลุ่มทอผ้าไหมบ้านตาลอง อำเภอสตึก ใช้การย้อมสีธรรมชาติต่างสีกับเส้นด้ายยืนโดยใช้สีเหลืองย้อมจากแก่นขนุน เปรียบเทียบกับสีเขียวอ่อนจากใบมะม่วง

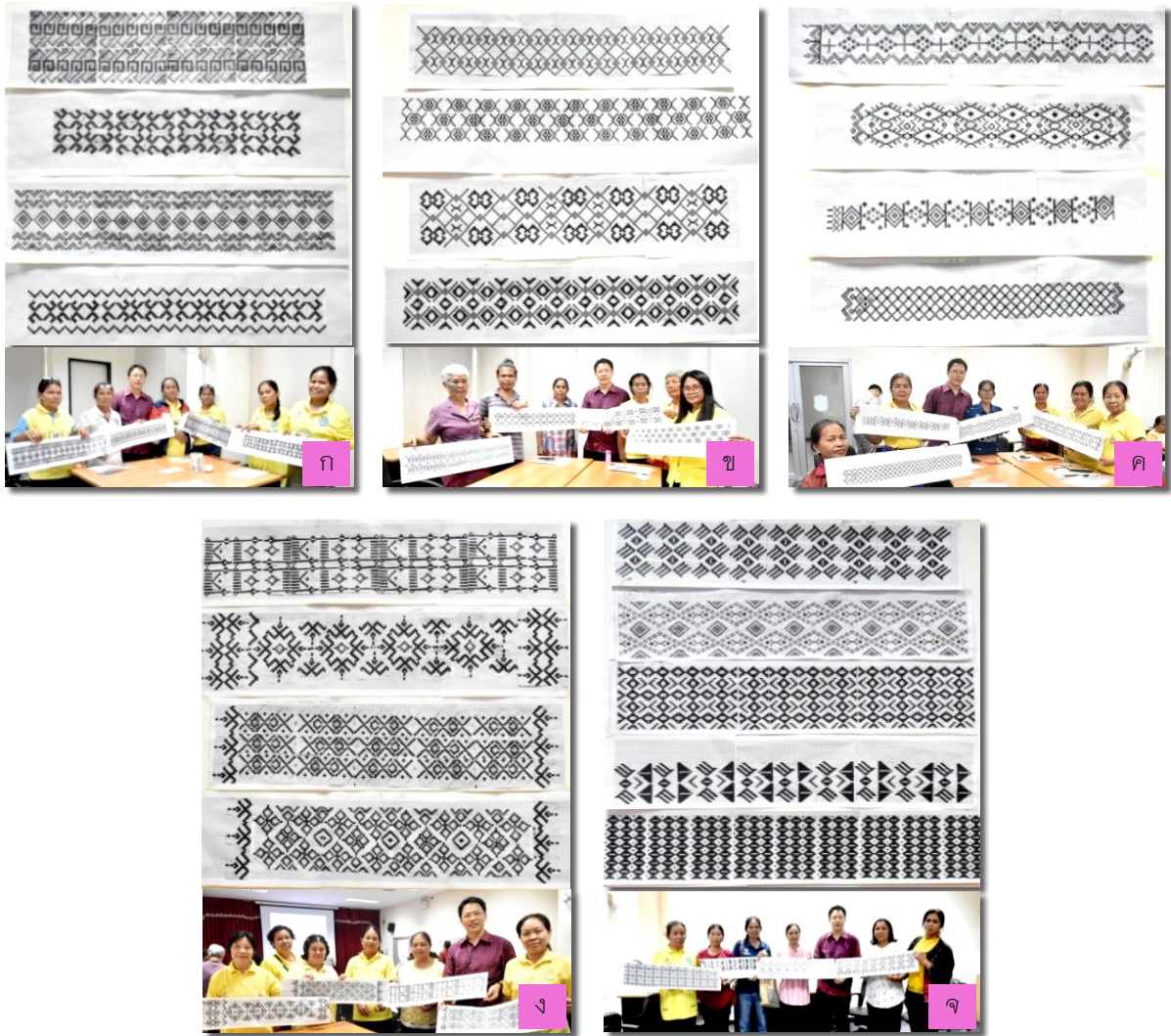
2.2) ศูนย์หัตถกรรมพื้นบ้านอำเภอนาโพธิ์ อำเภอนาโพธิ์ ใช้การย้อมสีธรรมชาติกับเส้นด้ายยืนให้เป็นสีน้ำตาลเข้ม จากใบสักใส่สารละลายจากสนิม เปรียบเทียบกับสีน้ำตาลอ่อน

จากใบสัก

2.3) กลุ่มทอผ้าไหมบ้านโคกเมือง อำเภอประโคนชัย ใช้การย้อมสีเคมีกับเส้นด้ายยืนเป็นสีดำ เปรียบเทียบกับสีเทากลาง

2.4) กลุ่มทอผ้าไหมบ้านหัวสะพาน อำเภอพุทไธสง ใช้การย้อมสีเคมีกับเส้นด้ายยืนเป็นสีฟ้าใส เปรียบเทียบกับสีชมพูหวาน

2.5) กลุ่มทอผ้าไหมชุมชนสายยาว อำเภอเมือง ใช้การย้อมสีเคมีกับเส้นด้ายยืนเป็นสีน้ำเงินสด เปรียบเทียบกับสีกะปิ

ภาพที่ 6 ผลงานการออกแบบและวางลายมัดหมี่ของกลุ่มผู้ผลิต ก) กลุ่มทอผ้าไหมบ้านตาลอง ข) กลุ่มทอผ้าไหมชุมชนสายยาว ค) กลุ่มทอผ้าไหมบ้านโคกเมือง ง) ศูนย์หัตถกรรมพื้นบ้านอำเภอนาโพธิ์ จ) กลุ่มทอผ้าไหมบ้านหัวสะพาน

ภาพที่ 7 เทคนิคการออกแบบสีด้วยเทคนิคผสมสีทางสายตา การเปลี่ยนค่าน้ำหนักสีผ้าไหมมัดหมี่ด้วยเส้นด้ายยืนสีกลาง ก) ผลทดสอบผสมสีทางสายตา ข) เปรียบเทียบความต่างของสี ค) ผลทดสอบการเปลี่ยนค่าน้ำหนักสี

3) การมัดหมี่และการทอ การดำเนินการผลิตผ้าไหมมัดหมี่ในชุมชน และการติดตามการผลิตในแต่ละกลุ่ม เพื่อให้ทราบถึงสภาพปัญหาด้านวัสดุ เครื่องมือ คน กระบวนการผลิตงบประมาณ และผลงานที่ได้ในแต่ละขั้นตอน (ภาพที่ 8) ในขั้นตอนนี้พบว่า ชุมชนสามารถนำเทคนิคที่ได้รับการถ่ายทอดมาสู่การปฏิบัติได้เนื่องจากเข้าใจหลักการ สามารถนำมาปรับใช้ร่วมกับทักษะในการผลิตตามภูมิปัญญาท้องถิ่นได้เป็นอย่างดี

การสะท้อนกลับ

หลังจากการผลิตต้นแบบผ้าไหมมัดหมี่ของกลุ่มผู้ผลิต มีการจัดเวทีสรุปบทเรียน ณ หอประชุม ศิวาลัย ศูนย์วัฒนธรรมอีสานใต้ มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์ โดยมีกลุ่มเป้าหมายเข้าร่วมรวม 30 คน เพื่อเป็นการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในการผลิต ตรวจสอบคุณลักษณะทั่วไปของผ้าต้นแบบที่ได้ตามเกณฑ์มาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชน ทำให้ผู้ผลิตรับทราบจุดเด่น และจุดที่ต้องปรับปรุงแก้ไข ยอมรับและนำไปสู่การพัฒนาผลิตภัณฑ์ต่อไป

อีกทั้งยังได้รับทราบเทคนิคในการผลิตเพื่อแก้ไขปัญหาจากกลุ่มผู้ผลิตอื่นที่สามารถแก้ไขได้ เช่น เรื่องความยาวของผ้าเมื่อทำการตัดออกจากก๊ทอผ้าจะสั้นกว่าขณะตั้งซึ่งที่ก๊ เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีการเปรียบเทียบผลลัพธ์ของผ้าต้นแบบที่ได้จากการทดลองที่แตกต่างกัน ทั้งการใช้สีธรรมชาติหรือสีเคมีด้วยเทคนิคผสมสีทางสายตา การใช้สีธรรมชาติหรือสีเคมีด้วยเทคนิคการเปลี่ยนค่าน้ำหนักด้วยเส้นด้ายยืนสีกลาง สรุปเป็นองค์ความรู้ทำให้กลุ่มผู้ผลิตสามารถเข้าใจ เห็นผลดี และยอมรับเทคนิคดังกล่าวไปสู่การผลิตจริง

ความรู้หรือความเชี่ยวชาญที่ใช้

การวิจัยด้านการตลาด ความคิดเห็นของผู้บริโภคด้านการซื้อผ้าไหม พบว่า ผู้บริโภคในช่วงกลุ่มอายุ 25-35 ปี ที่ไม่นิยมใช้ผ้ามัดหมี่เพราะมีภาพลักษณ์เป็นผ้าถุงผ้าถุงสำหรับผู้เฒ่าผู้แก่

ภาพที่ 8

การติดตามการผลิตในพื้นที่ ก) แบบลายเทียบกับผ้าไหมมัดหมี่ที่อยู่ระหว่างการทอ ข) ช่างทอของศูนย์หัตถกรรมพื้นบ้านอำเภอนาโพธิ์ ค) แบบลายเทียบกับเส้นด้ายไหมมัดหมี่ที่อยู่ระหว่างการมัดหมี่ ง) ช่างมัดหมี่ของกลุ่มทอผ้าไหมบ้านหัวสะพาน

คนวัยทำงานอายุ 30 ปีขึ้นไป ต้องการภาพลักษณ์การสวมใส่เสื้อผ้าที่ดูคล่องแคล่ว ผู้บริโภคต้องการให้มีการพัฒนาลวดลายและสีที่หลากหลาย โดยการตัดสินใจซื้อผ้าไหมมาจากสีล้นและลวดลายสวยงามถูกใจ นอกจากนี้ยังพบว่า สีล้นความสวยงามของผลิตภัณฑ์สัมพันธ์กับพฤติกรรมการตัดสินใจซื้อในระยะเวลา 3 ปีอย่างมีนัยสำคัญ (Department of Industrial Promotion, 2003; Ruchudkul, 2006; Phakdeesuwan, 2010; The Queen Sirikit Sericulture Center Chiang Mai, 2012) ทำให้ผู้ผลิตต้องมีการปรับตัวและพัฒนาด้านการออกแบบอย่างต่อเนื่อง

การออกแบบลายมัดหมี่ใหม่ของกลุ่มผู้ผลิตในชุมชนส่วนใหญ่ เมื่อพิจารณาด้วยหลักการทางคณิตศาสตร์เรื่อง กรุปสมมาตร พบว่า ส่วนใหญ่มีรูปแบบการวางลายแนววนอน ทั้งการวางลายแบบสะท้อนกลับ ได้แก่ แบบกรุปสมมาตรประเภทเลื่อนลาย 2 ทิศทาง แบบมีอันดับการหมุนที่มีการสะท้อน 2 ทิศทาง (*cmm*) และการวางลายแบบทิศทางเดียว ได้แก่ แบบกรุปสมมาตรประเภทเลื่อนลายทิศทางเดียว แบบสะท้อนตามแกนแนวตั้ง (*p1m1*) ซึ่งสอดคล้องกับลวดลายของงานหัตถกรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ สอดคล้องกับงานวิจัยหลายชิ้น (Priscilla & Welter, 1999; Lekka & Dascalopoulos, 2008; Yangh & Rongrong, 2016; Chidtavong et al., 2016)

การออกแบบผ้าไหมมัดหมี่ ทั้งการออกแบบลายและสีด้วยเทคนิคแบบผสานสีทางสายตาและเทคนิคการเปลี่ยนค่าน้ำหนักของสีด้วยเส้นด้ายยีนสีกลางนั้นสามารถสร้างความใหม่ของผลิตภัณฑ์ได้ ซึ่งเห็นผลชัดเจนกรณีการย้อมด้วยสีเคมี (Prajonsant, 2016b; Prajonsant, 2017a; Prajonsant, 2017b) ส่วนการย้อมด้วยสีธรรมชาติ จะมีข้อจำกัดของเฉดสีและน้ำหนักของสีที่ได้ ซึ่งส่วนใหญ่อยู่ในกลุ่มสีน้ำเงิน แดง เหลือง เขียว ดำ ขาว น้ำตาล (Prajonsant, 2016a) หากเลือกใช้สีเส้นด้ายยีนใกล้เคียงกัน สีล้นที่ได้ของผ้า 2 ผืนอาจไม่แตกต่างกันมากนัก จำเป็นต้องใช้สารช่วยติดเพื่อเปลี่ยนเฉดสีหรือน้ำหนักของสี

การใช้เทคนิคการกำหนดลายในตาราง ทำให้สามารถกำหนดรูปร่างและสัดส่วนของลายได้คงที่ตลอดทั้งผืนผ้า สอดคล้องกับข้อสรุปที่ได้จากการสร้างสรรค์งานของนักออกแบบ (The Foundation for the Promotion of Supplementary Occupations and Related Techniques under the Royal Patronage of Her Majesty the Queen, 2013) ผลงานผ้าไหมมัดหมี่ทั้งหมดเกิดการก่อรูปลายตามที่ออกแบบไว้เป็นผลจากลายนั้นได้มีการจัดวางองค์ประกอบลายให้เกิดความสมดุลแบบสมมาตร หรือทอซ้ำลายในจังหวะที่สม่ำเสมอที่คล้ายคลึงกับการวางลายมัดหมี่แบบที่

ผู้ผลิตคุ้นชิน (Phakdeesuwan, 2010; Prajonsant, 2016b) และการออกแบบและถ่ายทอดความรู้ด้านการออกแบบลายมัดหมี่ที่มีความสมมาตรแบบอื่น ๆ ย่อมเกิดการพัฒนาด้านการออกแบบสร้างสรรค์งานมัดหมี่ของไทยได้ต่อไปในอนาคต รวมถึงแนวทางการสร้างแนวคิดในการออกแบบลวดลายที่มีอัตลักษณ์เฉพาะถิ่น ดังที่นักออกแบบหลายคนใช้ประเพณี วัฒนธรรม และความหลากหลายทางชีวภาพทางทรัพยากรทางธรรมชาติในท้องถิ่น (Sikka, 2011; Panthung, 2019a; Panthung, 2019b) เพื่อให้ลวดลายของผ้ามัดหมี่มีความแตกต่างจากสินค้าที่มีจำหน่ายอยู่ทั่วไป โดยไม่ลืมคำนึงถึงประโยชน์ใช้สอย (Prayakprakhon, 2017) ซึ่งเป็นการกำหนดวางโครงสร้างและทิศทางของลายที่สอดคล้องกับการนำผ้าผืนนั้นไปแปรรูปหรือใช้งาน

สถานการณ์ใหม่ ที่เปลี่ยนแปลงไปจากเดิม

แต่ละกลุ่มผู้ผลิตมีแบบลายมัดหมี่ที่ได้ออกแบบและนำไปสู่การผลิตจริง โดยสามารถนำมามัดหมี่ได้ทุกอย่าง คิดเป็นร้อยละ 100 ส่วนการออกแบบผสานสีทางสายตา แต่ละกลุ่มผู้ผลิตสามารถย้อมเส้นด้ายไหมทั้งเส้นด้ายยีนและเส้นด้ายพุ่งตามที่ต้องการออกแบบไว้ ซึ่งเมื่อทอด้วยกี่พื้นบ้านจะเห็นการผสานสีทางสายตาของเส้นด้ายไหมเส้นด้ายยีนที่ต่างสีกับไหมเส้นด้ายพุ่งได้ และเห็นการเปรียบเทียบเมื่อนำไหมเส้นด้ายพุ่งที่ย้อมสีมัดลายเหมือนกันแยกไปทอกับเส้นด้ายยีนต่างสีกัน ได้ผลงานผ้าไหมมัดหมี่ต้นแบบ รวมจำนวน 40 ผืน (ภาพที่ 9)

จากการติดตามผลในระยะ 3 เดือนหลังการสรุปบทเรียนพบว่า กลุ่มผู้ผลิตเป้าหมายทั้ง 5 หมู่บ้าน ได้นำแบบลายที่ได้รับถ่ายทอดองค์ความรู้ไปสู่การผลิตจริงอย่างต่อเนื่อง และมีการพัฒนาเป็นลายเอกลักษณ์ของกลุ่ม เช่น ลายขอบบารายของกลุ่มทอผ้าบ้านโคกเมือง ลายดอกรวงผึ้งของกลุ่มศูนย์หัตถกรรมพื้นบ้านอำเภอนาโพธิ์ ลายตาลองของกลุ่มทอผ้าบ้านตาลอง เป็นต้น

จากการสัมภาษณ์ลูกค้าที่ตัดสินใจเลือกซื้อผ้าไหมมัดหมี่ลายที่กลุ่มผู้ผลิตออกแบบ เนื่องจากความใหม่ของลายมัดหมี่ที่ไม่เหมือนลายมัดหมี่ที่มีอยู่เดิมเป็นเหตุผลหลัก ประกอบกับสีล้นที่สวยงามและเนื้อผ้าที่เกิดจากการทอที่แน่น ผลิตภัณฑ์เป็นที่ต้องการของตลาดโดยเฉพาะกลุ่มลูกค้าที่เข้ามาเยือนหมู่บ้าน

ภาพที่ 9

ผ้าไหมมัดหมี่ต้นแบบที่เกิดจากการถ่ายทอดความรู้จากโครงการ ก) กลุ่มทอผ้าไหมบ้านตาลอง ข) กลุ่มทอผ้าไหมชุมชนสายยาว ค) กลุ่มทอผ้าไหมบ้านโคกเมือง ง) ศูนย์หัตถกรรมพื้นบ้านอำเภอนาโพธิ์ จ) กลุ่มทอผ้าไหมบ้านหัวสะพาน

ท่องเที่ยวไหมทำให้ไม่มีสินค้าคงเหลือ กล่าวคือ ผลิตได้จำนวนเท่าไรก็สามารถจำหน่ายได้หมด แต่กลุ่มยังไม่ตั้งราคาจำหน่ายสูงกว่าเดิมเนื่องจากยังมีสินค้าไหมมัดหมี่ลายเดิมวางจำหน่ายในร้าน ทำให้กลุ่มผู้ผลิตตั้งราคาจำหน่ายเท่ากัน โดยมีฐานคิดเรื่องต้นทุนวัสดุและแรงงานที่เท่าเดิม เพื่อแสดงความซื่อสัตย์

ต่อลูกค้า หรือเป็นลูกค้าที่มีการตกลงซื้อขายกันมาล่วงหน้า จึงยื่นราคาเดิมเพื่อรักษาลูกค้า ทั้งนี้หากพิจารณาในเชิงธุรกิจ การตั้งราคาสินค้าลายใหม่ สีใหม่ ในช่วงแรกของการเปิดจำหน่ายควรตั้งราคาสูงกว่าสินค้าเดิมได้

ผลกระทบและความยั่งยืน ของการเปลี่ยนแปลง

ชุมชนมีการเปลี่ยนแปลงกระบวนการคิดเชิงออกแบบ ผลผลิตของโครงการซึ่งเป็นผ้าไหมมัดหมี่ที่มีการออกแบบลาย และสีแบบผสานสีทางสายตาและเปลี่ยนค่าน้ำหนักของสีด้วย เส้นด้ายยืนสีกลาง สามารถสร้างความใหม่ของผลิตภัณฑ์ กลุ่มผู้ผลิตทั้ง 5 กลุ่มมีการผลิตซ้ำลายที่ออกแบบ มีการประยุกต์ เปลี่ยนการใช้สีของเส้นด้ายยืนให้เป็นสีอื่น ๆ เพื่อผลิตเป็นสินค้า และนำไปจำหน่ายสร้างรายได้อย่างต่อเนื่อง นอกจากนี้ผู้เข้ารับการอบรมได้นำเทคนิคการออกแบบลายจากแม่ลายไปขยายผล ถ่ายทอดให้สมาชิกภายในกลุ่ม หรือใช้เทคนิคนี้ในการออกแบบ ลายใหม่เพิ่มเติม เช่น กลุ่มทอผ้าไหมบ้านโคกเมือง กลุ่มทอผ้าไหม บ้านตาลอง และศูนย์หัตถกรรมพื้นบ้านอำเภอนาโพธิ์ และสร้าง รายได้ให้เกิดขึ้นกับกลุ่มผู้ผลิตไม่น้อยกว่า 10,000–30,000 บาท

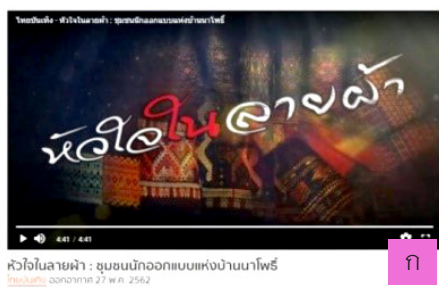
ผู้เข้าอบรมที่ได้เรียนรู้ผ่านการปฏิบัติด้วยตนเอง สามารถ ก้าวข้ามผ่านความกลัวการออกแบบ แม้ว่าผู้เข้าอบรมส่วนใหญ่ เป็นผู้มีประสบการณ์ด้านการมัดหมี่ แต่ส่วนใหญ่ไม่เคยออกแบบ ลายในกระดาษ เมื่อสามารถออกแบบได้ด้วยตนเอง ผลิตผ้าไหม มัดหมี่ต้นแบบ และนำไปสู่การพัฒนาปรับปรุงการผลิตจนกลายเป็น สินค้าที่มีคุณภาพและได้มาตรฐานวางจำหน่ายในหมู่บ้าน ท่องเที่ยวไหม ได้รับการยอมรับจากผู้บริโภค ทำให้มีความมั่นใจ ที่จะทดลองออกแบบสร้างสรรค์ผลงาน ต่อยอดจากความรู้ที่ได ้รับการถ่ายทอด เพื่อสนองความต้องการที่หลากหลายของลูกค้า

อีกทั้งยังสามารถขยายผลถ่ายทอดองค์ความรู้สู่สมาชิก ภายในกลุ่มหรือกลุ่มผู้ผลิตกลุ่มขยายผล จำนวน 5 กลุ่มในอำเภอ บ้านใหม่ไชยพจน์ หรือกลุ่มอื่นได้

ความสนใจจากสื่อมวลชนสถานีโทรทัศน์ Thai PBS ใน รายการหัวใจในลายผ้าที่กลุ่มศูนย์หัตถกรรมพื้นบ้านอำเภอนาโพธิ์ ในหัวเรื่อง ชุมชนนักออกแบบแห่งบ้านนาโพธิ์ ออกอากาศ ในวันที่ 27 พฤษภาคม พ.ศ. 2562 (ภาพที่ 10) เป็นการสร้างความ ภาควุมใจและเพิ่มการยอมรับให้กับชุมชน จึงสรุปได้ว่า กระบวนการยอมรับนั้นเริ่มจากการยอมรับจากภายในตัวของ ผู้ผลิต ภายในกลุ่มผู้ผลิตที่เห็นประโยชน์จากองค์ความรู้ที่ได้รับ การถ่ายทอด และขยายผลสู่การยอมรับจากภายนอก นั่นคือ การได้รับความชื่นชอบจากผู้บริโภคและได้รับความสนใจจาก สื่อมวลชน ทำให้เกิดการเผยแพร่ผลงานสู่สาธารณชน อันเป็น การสืบสาน รักษา และต่อยอดภูมิปัญญา สร้างสรรค์สินค้าทาง วัฒนธรรมแนวสร้างสรรค์ให้กับหมู่บ้านท่องเที่ยวไหมในจังหวัด บุรีรัมย์ให้คงอยู่สืบไป

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยนี้ ได้รับทุนอุดหนุนการทำกิจกรรมส่งเสริมและ สนับสนุนการวิจัย โครงการจัดการความรู้การวิจัยเพื่อการใช้ ประโยชน์เชิงชุมชน สังคมจากสำนักงานการวิจัยแห่งชาติ (วช.) ประจำปีงบประมาณ 2562 สัญญาทุนเลขที่ วช(ก)(กปจ)/ 69/2562

ภาพที่ 10

รายการหัวใจในลายผ้าทางสถานีโทรทัศน์ Thai PBS ก) รายการหัวใจในลายผ้า ข) แบบลายมัดหมี่ที่ชุมชนออกแบบ ค) ผ้าไหมมัดหมี่ลายใหม่

References

- Chidtavong, L., Winckler, M., Georg Bock, H., & Ellwanger-Mohr, M. (2016). Digitizing traditional Lao textile to modern weave technique. *Chinese Business Review*, 15(11), 547–555.
- Department of Industrial Promotion. (2003). *The Mudmee in a new perspective*. Bangkok: Process colour design & printing. (in Thai).
- Lekka, L., & Dascalopoulos, S. (2008). Motif and symmetry characteristics of the ornamentation on traditional Greek woven textiles from the area of the aegean. *Fibers & Textiles in Eastern Europe*, 16(3), 64–68.
- Panlung, P. (2019a). Participatory development of textile product of Ban Phu Thong community, Sukhothai province. *Area Based Development Research Journal*, 11(4), 331–345. (in Thai).
- Panlung, P. (2019b). The process to create a pattern of Mud Mee woven fabric with the participation of Ban Muang Hom woven handicraft group, Phitsanulok province. *Area Based Development Research Journal*, 11(5), 405–421. (in Thai).
- Phakdeesuwan, S. (2010). Pattern design for MudMee silk fabrics of Maha Sarakham. *Chophayom Journal*, 21, 17–35. (in Thai).
- Prajonsant, S. (2016a). The design of Mud-mee silk from graphic pattern of Khmer sanctuary plan in the lower Northeastern part, Thailand. *Silpakorn University Journal of Social Sciences, Humanities, and Arts*, 16(3), 115–132.
- Prajonsant, S. (2016b). *Development of Mudmee silk products for tourism in Buriram, Thailand: the effects of warp yarns' colours on Mudmee silk (Research report)*. Buriram: Buriram Rajabhat University. (in Thai).
- Prajonsant, S. (2017a). *Ikat designed by optical mixture colours (Research report)*. Buriram: Buriram Rajabhat University. (in Thai).
- Prajonsant, S. (2017b). *The Ikat designed by the value of colour changing of neutral colour warp yarn (Research report)*. Buriram: Buriram Rajabhat University. (in Thai).
- Prayakprakhon, M. (2017). *Design and development of Hol pattern to contemporary design. The Proceeding of National Academic Conference Home proud III*. Khon Kaen: Khonkaen University, 39–42. (in Thai).
- Priscilla, A. R., & Welter, L. (1999). Symmetry analysis of embroideries on Greek women's chemises. *Clothing and Textiles Research*, 17(1), 176–190.
- Ruchudkul, M. (2006). *The behavior of tourists for buying silk products of OTOP in Nakhonratchasima province (Research report)*. Nakhonratchasima: Nakhon Ratchasima University. (in Thai).
- Sikka, S. (2011). Creating unique patterns of Isan local. *Journal of Industrial Technology Ubonratchathanee Rajabhat University*, 1(2), 119–132. (in Thai).
- The Foundation for the Promotion of Supplementary Occupations and Related Techniques under the Royal Patronage of Her Majesty the Queen. (2013). *The new mudmee motif that has chosen*. Bangkok: plan sara.
- The Queen Sirikit Sericulture Center Chiang Mai. (2012). Guidelines for the silk production and silk product design to meet the needs of consumers in Thailand. Retrieved March 28, 2015, from: <http://www.qsds.go.th/>. (in Thai).
- Yangh, K., & Rongrong, C. (2016). Patterns on the embroidered textiles unearthed from the Silk Road II: Geometrical Pattern. *Asian Social Science*, 12(1), 191–198.